

**Megjelent: Szabó Pál (2009) „A gazdasági fejlettség tényezőinek regionális különbségei az Európai Unióban” Jelenkori és Társadalmi és Gazdasági Folyamatok IV. évf. 3-4. sz. pp. 175-179.**

## **A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG TÉNYEZŐINEK REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

Dr. Szabó Pál adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Budapest  
(A cikk a Bolyai János Kutatási ösztöndíj támogatásával készült.)

### **ABSTRACT**

This paper focuses on the structure of economic development (in connection with labour productivity and employment) of the EU regions. The classical disintegration of the statistical data of development is:  $GDP/population = GDP/employment * employment/population$ . We compare the regional (NUTS 2) disparities of these factors in the EU based on the given statistical data (source: Eurostat) and we analyse the relationship between them. We pay special attention to the situation of the Hungarian regions.

### **1. BEVEZETÉS**

Több évtizede zajlik a regionális egyenlőtlenségek alakulásának statisztikai adatokon nyugvó elemzése, közte a gazdasági fejlettség, valamint különböző tényezőinek vizsgálata. Utóbbi egyik klasszikus formája, hogy a gazdasági fejlettséget felbontják termelékenységi és foglalkoztatottsági komponensekre; így kimutatható, hogy egyes térségekben a termelékenység, másutt a foglalkoztatottság terén van lemaradás. Ebben a tanulmányban az Európai Unió régióit elemezzük ebből a szempontból, külön figyelemmel hazánk térségeire.

### **2. A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG TÉNYEZŐI**

E munkának nem célja a fejlettség fogalmának értelmezése, boncolgatása (erről ld. pl. Nemes Nagy 1998, Szabó 2008a), s – bár vitatott – elfogadjuk, hogy a fejlettség klasszikus, világszerte használt regionális mérőszáma az egy főre jutó GDP. Arra azonban ki kell térnünk, hogy e mutató bár általánosságban a területi fejlettség-elmaradottság legfontosabb egydimenziós mérőszáma (pl. Rechnitzer 1999, Kiss 2003), gyakorta szűkebb értelemben használják, mint a gazdasági fejlettség indikátorát (pl. Nemes Nagy 1987, Lengyel 2003, Bruckner–Gether 2003). Mi az utóbbi felfogást követve, a gazdasági fejlettség mutatójaként használjuk e munkában. (A GDP mérését, tartalmát sem részletezzük, erről ld. pl. Nemes Nagy 1995, Bruckner–Gether 2003, Kiss 2003.)

Ezek után kérdés, hogy mit is értünk a regionális gazdasági fejlettség tényezőin. Egy, a hazai szakirodalomban is fellelhető módszert alkalmazunk, az ún. tényezőkre bontást. Ennek lényege, hogy a GDP/fő-t felbontjuk a termelékenység (általában ennek szűkebb komponense, az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel mért élők munkatermelékenysége) és a foglalkoztatottság komponensére (Lengyel 2003, Nemes Nagy 2004):

$$GDP/népeség = GDP/foglalkoztatottak * foglalkoztatottak/népeség$$

Létezik három vagy több tényezőre való felbontás is: pl. GDP/foglalkoztatottak, foglalkoztatottak/aktív népesség, aktív népesség/teljes népesség, ám e felbontás szakpolitikai szempontból nehezebben értelmezhető, mivel a harmadik tényezőre csak szerény és hosszabb távon érvényesülő hatással lehet a társadalmi beavatkozás. Egy másfajta felbontást jelent, ha az ágazati tényezőkre is figyelemmel vagyunk, azaz a GDP és a foglalkoztatottak ágazati bontását is kombináljuk a felbontásban (ld. pl. Mezei et al. 2009). Ez azonban korlátos, mivel nem áll mindig rendelkezésre ilyen jellegű adat, igaz ez az Európai Unió régiói GDP-felbontására is.

Az ilyen típusú felbontásokat az elmúlt években a területi versenyképesség fogalmához kötik, bár a módszer már akkor használatos volt, amikor még nem volt ez

használatos kifejezés a területi kutatásokban (ld. pl. Nemes Nagy szerk. 1977, A területi egyenlőtlenségekre ható tényezők számszerűsítése, pp. 105-108.) Ráadásul az itt számbavett tényezők ex post jellegűek: a gazdasági eredményekben megnyilvánult versenyképességhez köthetők (Lengyel 2003).

Munkánkban az Európai Unió régióit vizsgáljuk e két tényező szempontjából. Erre példát találunk Lengyel (2003) munkájában – a szerző itt a háromtényezős felbontást alkalmazta, bár a harmadik elemet nem elemezte; e téren vizsgálatait, módosítva, újabb adatokkal meg tudjuk ismételni. Egy másik példát jelent az Európai Unió legutóbbi, negyedik Kohéziós Jelentése, amely szintén tárgyalja ezen statisztikai mutatókat (EB 2007); ehhez képest, a frissebb adatokon túl, a magyarországi hangsúlyok jelentenek eltérést.

Kutatásunkhoz adatforrásként az Eurostat REGIO adatbázisát használtuk (népesség, foglalkoztatottak száma, GDP [vásárlóerő-paritáson]), területi egységeknek pedig a NUTS 2 régiókat vettük. A változások követése miatt több évre visszamenőleg is megnéztük az egyes adatokat – nyitó évnek az EU-ba való belépésünk előtti évet, 2003-at választottuk.

### **3. A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG REGIONÁLIS JELLEMZŐI AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

A jelenlegi 27 európai uniós országban 271 darab NUTS 2-es régió volt 2006-ban. A gazdasági fejlettségbeli különbségek jelentősek közöttük: csaknem minden hetedik NUTS 2 régió egy főre jutó GDP értéke az uniós átlag 125%-a felett volt, ugyanakkor minden negyediké a 75%-ot sem érte el. A legfejlettebb régiók döntően nyugat-európaiak, főként fővárosok, fővárosi agglomerációk, nagyvárosok, nagyvárosi régiók, ill. Luxemburg, valamint Prága és Pozsony. A gazdaságilag elmaradott régiók többsége az újonnan csatlakozott országokban található, mellettük csak egyes dél-európai térségek állnak rosszul; a fejlettségi rangsort lengyel, szlovák, magyar, román, bolgár régiók zárják. (A régiók rangsoraival azonban óvatosan kell bánni, mert különböző jellegű területi beosztások figyelhetők meg az egyes országokban: pl. Prága és Pozsony, mint fővárosok külön NUTS 2 régiók, szemben Varsóval, Budapesttel). Ha a gazdasági fejlettség regionális különbségeinek időbeli alakulását nézzük, akkor megállapítható, hogy az integrációban az egy főre jutó GDP egyenlőtlenségének nagysága fokozatosan csökkent (súlyozott relatív szórás (%), 2003-2006: 30,6; 29,9; 29,5; 28,9), aminek háttérben nagyrészt az áll, hogy az újonnan csatlakozott országokban egyre több fővárosi, nagyvárosi régió (kifejezetten Bukarest, Közép-Magyarország, Pozsony, Nyugat-Szlovénia, Mazóvia Varsóval stb.) zárkózik fel az Európai Unió gazdasági fejlettségi szintjéhez. (Az országok közötti különbségekről, valamint más regionális szintek [NUTS 1, NUTS 3] jellemzőiről ld. pl. Szabó P. 2008b.)

Magyarország hét NUTS 2 régiójából hatnak a gazdasági fejlettségi pozíciója 2006-ban rendkívül kedvezőtlen volt: egy főre jutó GDP értékeik az EU-27 átlag 2/3-a alatt voltak, sőt a Nyugat- és a Közép-dunántúli régiót (64 ill. 58%) leszámítva az értékek az átlag 40 és 43%-a között szóródtak. Ezen adatok miatt a 271 EU-régió között 2006-ban az utolsó egyötödben helyezkedtek el, s a négy legelmaradottabb régióknak (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld, Észak-Magyarország, Észak-Alföld) a ranglista 251-255. helyei egyikén tanyázott, mindössze néhány lengyel, román és bolgár egység múlta alul értékeiket. Egyedül a Közép-magyarországi régió gazdasági fejlettsége volt magas, az uniós átlag 106%-a (2006-ban ezzel 102. volt a régiók fejlettségi ranglistáján).

Magyarországon a regionális gazdasági fejlettség változása 2003-ról 2006-ra a szétnyíló olló képét mutatja: miközben a központi régió fokozatosan növelte az EU-27 átlagához viszonyított egy főre jutó GDP értékét (100-ról 106%-ra), s ezzel számos nyugat-európai régiót körözött le, addig a többi hat térség relatív pozíciója romlott, s így egyre hátrébb csúsztak a régiók ranglistáján. A fővárosi térség fejlettsége és dinamikája páratlan hazánkban, sőt, uniós viszonylatban is kiemelkedő (2003–2006 között mindössze három EU-régió tudott e térség elmozdulásához képest többet előrelépni a fejlettségi ranglistán).

Magyarország ezen jellemzőivel az EU tagállamok azon csoportjához tartozik, amelyekben már eleve jelentősek voltak, és az elmúlt években tovább nőttek a gazdasági fejlettség területi különbségei (erről ld. pl. Szabó 2008b).

#### 4. A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG TÉNYEZŐINEK REGIONÁLIS JELLEMZŐI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A gazdasági fejlettség tényezőit elemezve, az országok közötti különbségekről röviden annyit emelnénk ki, hogy megállapítható, miszerint 2008-ban az Európai Unió régi és új tagállamai nemcsak gazdasági fejlettségük, de ennek tényezői alapján is elkülönülnek – ám míg a termelékenység (GDP/foglalkoztatott) mutatójában a régi tagállamok – Portugália kivételével – átlag feletti, az újak pedig átlag alattiak voltak, addig a foglalkoztatás terén már összetett a kép, hiszen több nyugat- és dél-európai államban rosszabb volt a helyzet, mint például a balti országokban, Csehországban, vagy Szlovéniában. A legrosszabb helyzetben azok az országok vannak, ahol mindkét mutatószám értéke kedvezőtlen, Magyarország ez utóbbi kategóriába tartozik. Hazánk gyakorlatilag külön „halmazt” alkot, mivel a termelékenység terén bár több országgal áll közel egy szinten, ám ezekben a népesség számához viszonyított foglalkoztatotti létszám messze magasabb értékkel bír mint hazánkban, ill. a foglalkoztatás terén velünk egy szinten álló országokban pedig jóval magasabb a termelékenység. Itt még arra hívható fel a figyelem, hogy 2003–2008 között Magyarországnak az Európai Unió átlagához viszonyított gazdasági fejlettsége (GDP/fő) gyakorlatilag nem változott (63–64%), ám ennek két tényezőjében számottevő, „ellentétes” elmozdulás történt: mialatt az élők munkatermelékenység nőtt, addig a foglalkoztatottsági helyzet csökkent az EU átlagához képest (1. táblázat); együttesen ezért nem változott a kép.

1. táblázat: A magyarországi élők munkatermelékenység és foglalkoztatottsági helyzet változása az EU-27 átlagához képest, 2003–2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GDP/Foglalkoztatott (EU-27= 100%)	68	69	69	70	70	72
Foglalkoztatott/Népesség (EU-27=100%)	93	92	91	91	89	88

Forrás: A szerző saját számítása

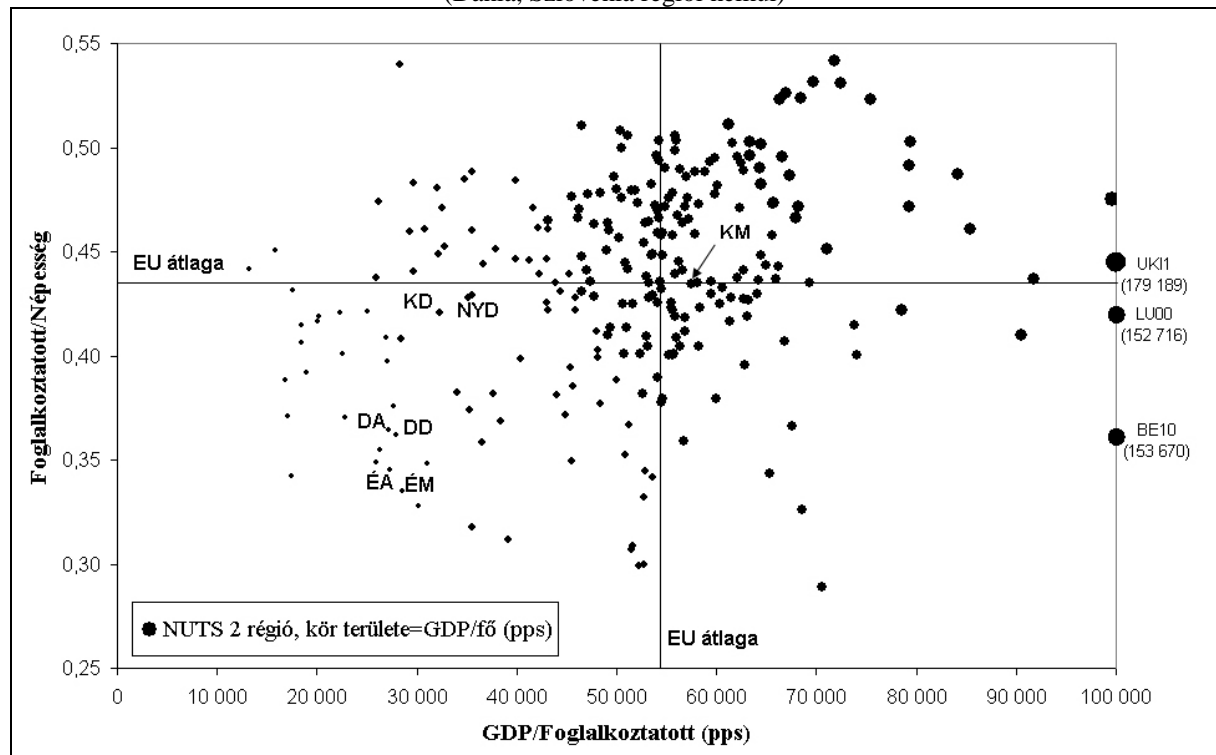
Ami a regionális szintet illeti, a két tényező, a termelékenység és a foglalkoztatás esetében rendkívül nagy volt a szóródás 2006-ban az Európai Unióban (1. ábra). Itt is elmondható, hogy a régi tagállamok kedvezőbb helyzetűek a munkatermelékenység terén: régióik többsége az uniós átlag körüli, feletti értékkel rendelkezik, s őket a keleti országok nagyvárosi régiói „kísérik”. A foglalkoztatás terén viszont – akárcsak az országok esetében – vegyes a kép.

2006-ban a GDP/foglalkoztatott mutató esetében a magas értéktermeléssel (szolgáltatás, K+F stb.) jellemezhető nagyvárosi térségek (pl. Belső-London, Brüsszel, Stockholm, Bécs, Hamburg és Bréma tartományi jogú városok, valamint Párizs-, Róma-, Athén- és Dublin régiója, ill. München-, Antwerpen-, Milánó térsége) és Luxemburg állt az élen; a kelet-közép-európai térségből mindössze Prága és Pozsony kerültek be az élmezőnybe. A legalacsonyabb termelékenységgel jellemezhető régiók a – fővároson kívüli – román, bolgár térségek, ill. Lengyelország, Magyarország és Szlovákia egyes régiói voltak; mellettük a balti államok és nyugatról egy-két portugál régió volt igazán rossz helyzetben e téren. E térségekben az alacsony gazdasági hatékonyságú ágazatok dominálnak (gyakorta magas mezőgazdasági súly, több helyen alacsony értéktermelésű, elavult ipari tevékenység).

A 2006-os foglalkoztatottsági adatok esetében viszonylag kevert a mezőny, például a legkedvezőbb helyzetű régiók között több holland és brit térség mellett, egy-két svéd, spanyol, cseh, szlovák, portugál, finn, német régió is szerepelt. Ezek főként fővárosok,

dinamikus nagyvárosi agglomerációk (Stockholm, Madrid, London tág ÉNy-i agglomerációja, Utrecht, illetve Amszterdam térsége, Közép-Portugália Portóval, Prága, Pozsony stb.). E térségek egy részében a dinamikus, modern gazdaság ellenére magas a foglalkoztatotti ráta, másoknál viszont az alacsonyabb hatékonyságú, de munkaerő-igényes ágazatok szívják fel a munkaerőt. A legrosszabb helyzetben e jelenségnél döntően dél-olasz, görög, lengyel, magyar, ill. francia és spanyol tengerentúli régiókat találunk, de egy-egy bolgár, belga régió is fellelhető a mezőny végén. E térségekben kevés a munkalehetőség, így alacsony a foglalkoztatási szint, s magas a munkanélküliség.

1. ábra Az Európai Unió régióinak (NUTS 2) gazdasági fejlettségi tényezői, 2006  
(Dánia, Szlovénia régiói nélkül)



Forrás: A szerző saját szerkesztése

Ami a változásokat illeti, az egy foglalkoztatottra jutó értéktermelés terén 2003 és 2006 között komolyabb előrelépést főként a román régiók produkáltak, mellettük szlovák, cseh, lengyel, spanyol, holland régiók, illetve a balti államok is megtalálhatók. Az új EU-tagállamok esetében főként az országok gazdasági átalakulásának (gazdaságtalan üzemek bezárása, külföldi beruházásokkal modern gazdasági ágazatok kiépülése stb.) köszönhető a termelékenység növekedése. Jelentősebb visszaesérről e téren számos olasz, egy-két bolgár, görög, brit, spanyol, belga, francia régió esetében beszélhetünk, ezeknél – az olasz gazdasági fejlődés visszaesése által sújtott itáliai régiókon kívül – általában egyedi okok miatt történt meg az élőmunka-termelékenység csökkenése. A foglalkoztatottság esetében sokat javult a helyzete több lengyel és spanyol régióknak, ill. egy-két bolgár, román egységben történt jelentősebb előrelépés e téren. Romló viszonyokkal nagyobb részt francia és brit régiók jellemezhetők.

A hét magyar régióból hat mindkét tényező esetében az Európai Unió átlaga alatti értékkel rendelkezett 2006-ban, igaz, a Nyugat- és a Közép-dunántúli régió a foglalkoztatottság terén alig maradt el tőle. A Közép-magyarországi régió e mutatóban szintén átlaghoz közeli értékkel rendelkezett, viszont az egy foglalkoztatottra jutó GDP-ben messze megelőzte a többi hazai régiót; ám ezzel is éppen csak a közösségi átlag fölött volt.

2003-ról 2006-ra az élők munkatermelékenység terén, az EU-27 átlagához viszonyítva, Közép-Magyarország számottevően, Közép-Dunántúl és Észak-Magyarország kismértékben javított pozícióján, a többi négy régió esetében viszont rosszabb lett a helyzet. A foglalkoztatottak népességhez viszonyított aránya mind a hét régió esetében romlott, legnagyobb mértékben a Közép-Dunántúlon és Észak-Magyarországon, a legkevésbé a Dél-Alföldön és a Közép-magyarországi régióban.

## 5. ZÁRSZÓ

Az Európai Unió régiói nemcsak gazdasági fejlettségük, de ennek két – itt vizsgált – tényezője (élők munkatermelékenység, foglalkoztatottság) alapján is jelentősen elkülönülnek, sőt, e téren megállapítható, hogy egyes közepesen fejlett ill. elmaradott régiók, bár az egy főre jutó GDP-jük alapján egy gazdasági fejlettségi csoportban találhatóak, más jellegű problémával küzdenek: valahol a gazdasági hatékonyság, valahol a foglalkoztatás áll rosszul. Ideális lenne mindkét tényező javítása, ám az egyik növelése gyakorta a másik rovására megy. Mindenesetre e struktúrára a regionális elemzéseknek és a regionális politikának is nagyobb figyelmet kell fordítania, főleg amiatt, mivel egyes elmaradottabb EU régiók gazdasági fejlettségi növekedésének hátterében a foglalkoztatottság emelkedése áll, amely növekedés a gazdasági válsággal járó elbocsátások hatására hamar visszajára fordulhat.

### Irodalomjegyzék

- Bruckner J.–Gether I. 2003** A területi GDP-számítás helyzete, a továbbfejlesztés feladatai. Területi Statisztika 6.évf. 4.sz., pp. 323-333.
- Európai Bizottság 2007** Gyarapodó régiók, növekvő Európa. Negyedik jelentés a gazdasági és társadalmi kohézióról. Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxemburg.
- Kiss J. 2003** A kistérségek 2000. évi GDP-jének becslése. Regionális Tudományi Tanulmányok 8. sz. „Kistérségi mozaik” ELTE Regionális Földrajzi Tanszék–MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. pp. 39-54.
- Lengyel I. 2003** Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged.
- Mezei E. et al 2009** A romániai megyék vidéki jellegének különbözősége és ennek hatása a versenyképességre. Területi Statisztika 12. évf. 4. sz. pp. 441-452.
- Nemes Nagy J. szerk. 1977** Regionális gazdaságföldrajzi gyakorlatok. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nemes Nagy J. 1995** A GDP regionális számbavétele. In: Probáld F. szerk. Pro Geographia Humana. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 99-118.
- Nemes Nagy J. 1998** A tér a társadalomkutatásban. Bevezetés a regionális tudományba. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Nemes Nagy J. 2004** Új kistérségek, új városok. Új versenyzők? Regionális Tudományi Tanulmányok 9. „Térségi és települési növekedési pályák Magyarországon” ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest. pp. 5-42.
- Rechnitzer J. 1999** Az állami vagyon magánosításának területi dimenziói. Tér és Társadalom 13. évf. 3. sz. pp. 101-120.
- Szabó P. 2008a** A fejlettség, és ami mögötte van. Comitatus 18. évf. 1. sz. pp. 52-62.
- Szabó P. 2008b** A gazdasági fejlettség egyenlőtlensége az Európai Unió különböző területi szintjein. Területi Statisztika 11.(48.) évf. 6. sz. pp. 687-699.